

УДК 811.521:299.52

С. Семенко, канд. філол. наук, асист.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ТЕРИТОРІАЛЬНА КЛАСИФІКАЦІЯ І ГОЛОВНІ ТИПОЛОГІЧНІ РИСИ ДІАЛЕКТІВ ПІВНІЧНО-СХІДНОГО ТА ЦЕНТРАЛЬНОГО РЕГІОНІВ ЯПОНІЇ

Розглянуто основні етапи дослідження японських діалектів, на основі аналізу їх класифікацій, наявних у відповідній науковій літературі, запропонована власна територіальна класифікація сучасних японських діалектів. Виокремлено й охарактеризовано головні типологічні риси діалектів Північно-східного та Центрального регіонів Японії.

Ключові слова: японська діалектологія, японські діалекти, територіальна класифікація японських діалектів, діалекти Тохоку, діалекти центральної Японії, типологічні риси японських діалектів.

Традиційно японські лінгвісти поділяють історію вивчення діалектів японської мови на чотири основні етапи, з чим погоджується також переважна більшість зарубіжних фахівців-японістів. Свого часу ми досить детально висвітлили це питання в одній із публікацій [5], а тому зараз лише стисло нагадаємо, чим саме характеризуються ці чотири етапи розвитку японської діалектології.

Перший період, що тривав з початку доби Нара (710 р.) до кінця 20-х років ХХ ст., охоплює приблизно дванадцять століть і відповідає тій стадії розвитку японської мови, коли вона ще не була остаточно сформована як загальнонаціональна мова. Це були часи, коли створювалися численні письмові пам'ятки. До найбільш ранніх із них, які дійшли до нашого часу, відносяться "Фудокі" 「風土記」 – етнографічні описи провінцій давньої Японії, укладені в 713–722 рр. На жаль, збереглися описи лише п'яти провінцій: Хітачі, Ідзумо, Харіма, Бунґо та Хідзен, а повністю зберігся тільки опис провінції Ідзумо. Доступна також більша частина описів провінцій Хітачі та Харіма і незначні частини описів провінцій Бунґо та Хідзен. Від описів інших японських провінцій доби Нара залишилися лише окремі уривки, включені до різних стародавніх творів у вигляді цитат.

Окрім офіційних географічних відомостей "Фудокі" включали також цінні етнографічні і фольклорні матеріали: легенди, народні пісні тощо, записані на діалекті тієї чи іншої провінції. Таким чином, саме "Фудокі" вважається одним із найдавніших джерел для вивчення японських діалектів.

Поряд із "Фудокі" за часом створення слід назвати також першу антологію давньої японської поезії "Ман-йо-шю" 「万葉集」 ("Збірка міриад листків", середина VIII ст.), зокрема 14-й сувій цієї антології під назвою "Адзума-ута" 「東歌」 ("Пісні східних провінцій"), тобто пісні тогочасних провінцій Кодзуке, Мічіноку, Мусаші, Хітачі, Шімоцуке, Шінанно, а також один із підрозділів останнього 20-го сувою "Ман-йо-шю", що має назву "Сакаморі-ута" 「防人歌」 ("Пісні варті"), які були написані на східному діалекті тогочасної японської мови.

Досліджуючи історію японської діалектології, не можна не згадати також ім'я відомого європейського дослідника японської мови, португальського місіонера Джоана Родріґеса (Jogo Rodrigues, 1558–1633), який у своїй праці "Мистецтво японської мови" ("Arte da Lingoa de Iapam"; *яп.*: 日本大文典 /nihon daibunten/), що вийшла друком у Наґасакі в 1604 р., дав першу в історії європейської японістики стислу характеристику мовних особливостей діалектів районів Кіото, Кюшю, Чюґоку та деяких східних провінцій Японії.

Починаючи з середини XVII ст. зацікавленість до вивчення діалектів японської мови пробудилась і серед японських філологів. Так, у 1650 р. Ясухара Садамура

публікує працю під назвою "Катаकोто" 「片言」, в якій описує лексику діалекту Кіото, порівнюючи її з "загальноживаною японською лексикою" (普通語 – "фуцуро") та тлумачачи семантику й етимологію низки діалектних слів.

До другого періоду вивчення діалектів японської мови традиційно відносять перші десятиліття ХХ ст. У цей період відбувається остаточне становлення японської національної мови, закладається підґрунтя сучасного японського мовознавства як самостійної галузі науки, і на цій основі розпочинається наукове дослідження діалектів. У 1902 р. в Японії була створена "Комісія з вивчення рідної мови", яка з часом здійснила ретельне дослідження і своєрідну "паспортизацію" всіх існуючих японських діалектів. Саме тому цей період вважається початком наукового вивчення діалектів в Японії.

Не в останню чергу він був зумовлений знайомством японських лінгвістів із діалектологічними дослідженнями європейців, адже саме в цей період уперше були перекладені японською мовою і вишли друком популярні серед фахівців праці досить відомих на той час європейських учених, які здійснювали дослідження в галузі географічної лінгвістики, зокрема монографія французького лінгвіста, професора А. Доза "Лінгвістична географія" [8] та англійського вченого Л.К. Террачера "Історія мов і лінгвістична географія" [9].

Значний вплив на перших японських фахівців-діалектологів мали також новаторські наукові пошуки у цій царині російського японіста М.О. Невського (1892–1937) [докл. *про це див.*: 6], якого самі японці справедливо вважають засновником сучасної японської школи діалектної лексикографії (опис діалектів Рюкю /група островів Міяко/, народу айну).

Що ж стосується реальної мовної ситуації на теренах тогочасної Японії, то найкраще її ілюструють спогади відомого російського вченого-сходознавця, акад. М.Й. Конрада, який побував у цій країні в 1910 р. У своїй статті "О літературному мові в Китає і Японии" він пише: *"Ми чули довкола таку мову, яку розуміли дуже погано: це був місцевий діалект. Так траплялося в містах, а тим паче – у селах: тут часто доводилося шукати когось, хто розмовляв би по-токійськи... Зазвичай такою людиною був місцевий чиновник або шкільний учитель. Селяни ж "столичну мову" більш-менш розуміли, але на наші запитання відповідали так, що ми їх майже зовсім не розуміли"* [3, с. 19].

До третього періоду традиційно відносять двадцяти-сорокові роки ХХ ст. Цей період характеризується загальним інтенсивним розвитком японського мовознавства, передусім під впливом західноєвропейської лінгвістики, та активним вивченням діалектів. Саме в цей період були опубліковані праці найвідоміших японських діалектологів ХХ ст. – Янаґіди Куніо та Тодзьо Місао. А

першою суто теоретичною працею з японської діалектології вважається дослідження Янаґіди Куніо "Про слово "равлик" (1930 р.) [7, с. 142–143].

Протягом третього періоду в Японії з'явилася значна кількість словників окремих діалектів, тобто посилилося територіальне вивчення японської діалектної лексики. Діалектологи почали активно займатися дослідженнями акцентуації та інтонації в місцевих діалектах, долучаючи для цього відповідний мовний матеріал, зібраний шляхом "польових" досліджень.

Для четвертого періоду, який датується від середини 40-х років минулого століття до теперішнього часу, характерним є дослідження діалектів на різних мовних рівнях: фонетичному, морфологічному, лексичному, синтаксичному [Докл. про це див.: 10, с. 856–857]. Починаючи з другої половини ХХ ст. з'являються також перші ґрунтовні праці в галузі японської діалектології російських дослідників К.О. Попова, Л.О. Лобачова, С.А. Бикової [див.: 7; 4; 1].

II

Проблемою територіальної класифікації японських діалектів першим серед японських учених зацікавився Тодзьо Місао (1884–1966) – один із найвідоміших і найавторитетніших діалектологів Японії ХХ ст. Серед праць цього вченого, присвячених цій проблематиці, насамперед слід назвати "Японський діалектологічний

атлас" «日本の方言の地図» з додатком під назвою "Кордони розповсюдження діалектів японської мови". У цій невеликій за обсягом, але вагомій за змістом праці Тодзьо Місао сформулював власну теорію "розмежування діалектів", у якій, всупереч розповсюдженій на той час в Японії думці, що заперечувала наявність кордонів серед діалектних явищ, а відтак, і наявність самих територіальних діалектів, як певних мовних систем, чітко окреслює ці кордони і характеризує їх головні ознаки [7, с. 147]. Ще однією важливою працею вченого у цій царині є колективна монографія "Дослідження японських діалектів" «日本方言学, 1954» [11]. Тодзьо Місао був головним редактором і одним із авторів цієї фундаментальної наукової праці. Зокрема ним був написаний теоретичний вступ, у якому детально обґрунтовано територіальний поділ японських діалектів на чотири основні групи: східна, західна, північна та рюкюська. В основному до цих груп були включені вже описані раніше діалекти, однак склад східної групи японських діалектів у цій праці вже інший, а саме: Хоккайдо, Тохоку, Канто, Токай-Тосан, Хачідзьо-джіма. Згідно зазначеної теорії Тодзьо Місао територіальний розподіл діалектів японської мови схематично можна представити таким чином:

Таблиця 1

Територіальний розподіл діалектів японської мови згідно класифікації Тодзьо Місао

Діалекти Японії	Східні діалекти	Діалекти Хоккайдо Діалекти Тохоку Діалекти Канто Діалекти Хачідзьо Діалекти Токай-тосан Діалекти Хокуріку
	Західні діалекти	Діалекти Кінкі Діалекти Шікоку Діалекти Умпаку Діалекти Чюґоку
	Діалекти острова Кюшю	Діалекти Хонічі Діалекти Хічіку Діалекти Сацуґу
	Діалекти островів Рюкю	Амаміошіма-бен Окінава-бен Сакішіма-бен*

* Тодзьо Місао поділив діалекти архіпелагу Рюкю на три головні групи: діалекти острова Амаміошіма, діалекти острова Окінава та діалекти острова Сакішіма. Проте зараз існують детальніші класифікації діалектів цього регіону Японії, що налічують понад десяток місцевих діалектів.

Однією з характерних рис сучасної японської школи діалектології є надзвичайно ретельна і детальна система класифікації територіальних діалектів, багато з яких за лінгвістичними ознаками, якими оперують європейські, зокрема українські лінгвісти, скоріше були б віднесені до територіальних говірок, аніж до повноцінних діалектів національної мови.

Ця класифікація протягом усього ХХ ст. постійно змінювалася, уточнювалася, деталізувалася. Як уже зазначалося, цьому сприяли як скрупульозні дослідження японських діалектологів, так і активне залучення ними нових методик та ефективних методів світової діалектологічної науки в цілому й історичної діалектології зокрема, що дозволило японським лінгвістам ретельно дослідити не лише сучасний стан, але й простежити онтогенез та генеалогічні зв'язки багатьох японських діалектів. Ця робота триває донині.

Скориставшись численними науковими джерелами, насамперед працями таких авторитетних японських діалектологів, як Тачібана Шьоїчі, Тодзьо Місао, Янаґіда Куніо, Шімура Ідзуру, Кіндаїчі Харухіко, Шібата Такеші, Фуджівара Йоїчі, Хіраяма Теруо, Кіндаїчі Кьоске та ін. (Вихідні дані відповідних праць японських фахівців наводяться в бібліографічній довідці К.А. Попова "Японские диалектологи и их основные работы" [7]), відповідними японськими та вітчизняними лінгвістичними й енциклопедичними словниками, діалектологічними атласами, а також спеціальними інтернет-ресурсами, ми зробили спробу укласти зведену таблицю класифікації сучасних японських діалектів, додавши до неї стислий лінгвістичний коментар.

Таблиця 2

Класифікація сучасних територіальних діалектів Японії

	Регіони	Діалекти
I.	Північно-східна Японія (Хоккайдо, Тохоку)	<p>1. Хоккайдо: <i>Хоккайдо-бен</i></p> <p>2.1 Північний Тохоку:</p> <p>а) <i>Цугару-бен</i> (діалект західн. част. преф. Аоморі)</p> <p>б) <i>Намбу-бен</i> (діалект східн. част. преф. Аоморі та півн. част. преф. Івате)</p> <p>в) <i>Шімокіта-бен</i> (півострів Шімокіта)</p> <p>г) <i>Івате-бен</i> (північний та південний варіанти; преф. Івате)</p> <p>д) <i>Акіта-бен</i> (преф. Акіта)</p> <p>е) <i>Шьонай-бен</i> (р-н Шьонай; півн.-зах. част. преф. Ямаґата)</p> <p>2.2 Південний Тохоку:</p> <p>а) <i>Сендай-бен</i> (преф. Міяґі)</p> <p>б) <i>Ямаґата</i> або <i>мураяма-бен</i> (центр. част. преф. Ямаґата)</p> <p>в) <i>Іонедзава</i> або <i>окітама-бен</i> (півд. част. преф. Ямаґата)</p> <p>г) <i>Моґамі</i> або <i>шінджьо-бен</i> (півн.-схід. част. преф. Ямаґата)</p> <p>д) <i>Фукушіма-бен</i> (центр. част. преф. Фукушіма)</p> <p>е) <i>Айдзу-бен</i> (зах. част. преф. Фукушіма)</p>
II.	Центральна Японія (Канто, Наґано, Яманаші, Шідзуока, Ічіґо, Гіфу, Аічі)	<p>1. Західний Канто:</p> <p>1.1 Токійські діалекти:</p> <p>а) <i>Токіо-бен</i> (загальний столичний діалект)</p> <p>б) <i>Яманоте-бен</i> (діалект старшого покоління інтелігенції м.Токіо)</p> <p>в) <i>Шітамачі</i> або <i>едо-бен</i> (діалект токійських ремісників і представників робітничого класу)</p> <p>г) <i>Тама-бен</i> (зах. част. м. Токіо)</p> <p>2.2 Провінційні діалекти:</p> <p>а) <i>Сайтама-бен</i> (преф. Сайтама)</p> <p>б) <i>Чічібу-бен</i> (р-н Чічібу, преф. Сайтама)</p> <p>в) <i>Гумма</i> або <i>джьошю-бен</i> (преф. Гумма)</p> <p>г) <i>Канаґава-бен</i> (преф. Канаґава)</p> <p>д) <i>Бошю-бен</i> (півд. част. преф. Чіба)</p> <p>2. Східний Канто:</p> <p>а) <i>Ібаракі-бен</i> (преф. Ібаракі)</p> <p>б) <i>Точіґі-бен</i> (преф. Точіґі)</p> <p>в) <i>Чіба-бен</i> (преф. Чіба)</p> <p>3. Наґано – Яманаші – Шідзуока:</p> <p><i>Токай-тосан-бен</i> (заг. назва групи діалектів регіону, до складу якого входять префектури Наґано, Яманаші, Шідзуока, Ічіґо, Ніїґата, Гіфу, Аічі)</p> <p>3.1 Наґано-бен або <i>шіншю-бен</i> (загальна назва групи діалектів преф. Наґано)</p> <p>а) <i>Окушін-бен</i> (півн. част. преф. Наґано)</p> <p>б) <i>Хокусін-бен</i> (півн. і частково центр. частини преф. Наґано)</p> <p>в) <i>Тошін-бен</i> (схід. част. преф. Наґано)</p> <p>г) <i>Чюшін-бен</i> (центр. част. преф. Наґано)</p> <p>д) <i>Наншін-бен</i> (півд. част. преф. Наґано)</p> <p>3.2 Яманаші-бен (преф. Яманаші)</p> <p>3.3 Шідзуока-бен (заг. назва групи діалектів преф. Шідзуока, а також окремого діалекту її центральної частини)</p> <p>а) <i>Ідзу-бен</i> (схід. част. преф. Шідзуока)</p> <p>б) <i>Еншю-бен</i> (зах. част. преф. Шідзуока)</p> <p>4. Ічіґо:</p> <p>а) <i>Ніїґата-бен</i> (діалект м. Ніїґата)</p> <p>б) <i>Наґаока-бен</i> (центр. част. преф. Ніїґата)</p> <p>в) <i>Джьоецу-бен</i> (зах. част. преф. Ніїґата)</p> <p>г) <i>Онма-бен</i> (півд. част. преф. Ніїґата)</p> <p>5. Гіфу – Аічі:</p> <p>а) <i>Міно-бен</i> (півд. част. преф. Гіфу)</p> <p>б) <i>Хіда-бен</i> (півн. част. преф. Аічі)</p> <p>в) <i>Оварі-бен</i> (зах. част. преф. Аічі)</p> <p>г) <i>Мікава-бен</i> (схід. част. преф. Аічі)</p> <p>6. Хачіджьо:</p> <p><i>Хачіджьо-бен</i> (о. Хачіджьо)</p>
III.	Західна Японія (Хокуріку, Кінкі, Чюґоку, Шікоку, Умпаку)	<p>1. Хокуріку:</p> <p>а) <i>Ката-бен</i> (півд. част. преф. Ішікава)</p> <p>б) <i>Ното-бен</i> (півн. част. преф. Ішікава)</p> <p>в) <i>Тояма</i> або <i>ечю-бен</i> (преф. Тояма)</p> <p>г) <i>Фукуї-бен</i> (півн. част. преф. Фукуї)</p> <p>д) <i>Садо-бен</i> (о. Садо)</p> <p>2. Кінкі (Кансай):</p> <p><i>Кансай</i> або <i>кінкі-бен</i> (заг. назва групи діалектів регіону, до складу якого входять міста і префектури: Кіото, Осака, Кобе /преф. Хьоґо/, Нара, Шіґа, Вакаяма, Міе, Фукуї)</p> <p>2.1 Кіото-бен (заг. назва групи діалектів міста і преф. Кіото)</p> <p>а) <i>Гошю-бен</i> (старокіотський діалект)</p> <p>б) <i>Муромачі-бен</i> (давній діалект кіотських торговців)</p> <p>в) <i>Ґон-бен</i> (давній діалект гейш кварталу Ґіон у м. Кіото)</p> <p>г) <i>Маїдзуру-бен</i> (діалект м. Маїдзуру, преф. Кіото)</p>

Закінчення табл. 2

	Регіони	Діалекти
III.	Західна Японія (Хокуріку, Кінкі, Чюгоку, Шікоку, Умпаку)	<p>2.2 <i>Осака-бен</i> а) <i>Сенба-бен</i> (давній діалект осакських торговців) б) <i>Кавачі-бен</i> (схід. част. м. Осака) в) <i>Сеншю-бен</i> (півд. част. преф. Осака)</p> <p>2.3 <i>Кобе-бен</i> (діалект м. Кобе)</p> <p>2.4 <i>Нара</i> або <i>ямато-бен</i> (діалект м.Нара) а) <i>Оку-Йошіно</i> або <i>тодзукава-бен</i> (півд. част. преф. Нара) б) <i>Тамба-бен</i> (центральна частина преф. Нара, схід. част. преф. Хьоґо)</p> <p>2.5 <i>Баншю-бен</i> (півд.-захід. част. преф. Хьоґо)</p> <p>2.6 <i>Шіґа</i> або <i>омі-бен</i> (преф. Шіґа)</p> <p>2.7 <i>Вакаяма</i> або <i>кішю-бен</i> (преф. Вакаяма, півд. част. преф. Міе)</p> <p>2.8 <i>Міе-бен</i> (преф. Міе) а) <i>Ісе-бен</i> (центр. част. преф. Міе) б) <i>Шіма-бен</i> (схід. част. преф. Міе) в) <i>Іґа-бен</i> (зах. част. преф. Міе)</p> <p>2.9 <i>Вакаса-бен</i> (півд. част. преф. Фукуї)</p> <p>3. Чюгоку: а) <i>Хірошіма-бен</i> (зах. част. преф. Хірошіма) б) <i>Бінґо-бен</i> (схід. част. преф. Хірошіма) в) <i>Фукуяма-бен</i> (м. Фукуяма, півд. част. преф. Хірошіма) г) <i>Окаяма-бен</i> (преф. Окаяма) д) <i>Ямаґучі-бен</i> (преф. Ямаґучі) е) <i>Івамі-бен</i> (м. Івамі, зах. част. преф. Шімане) є) <i>Тотторі-бен</i> (схід. част. преф. Тотторі) ж) <i>Тоджіма-бен</i> (півн. част. преф. Хьоґо) з) <i>Танґо-бен</i> (півн. част. преф. Кіото)</p> <p>4. Шікоку: а) <i>Токушіма</i> або <i>ава-бен</i> (преф. Токушіма) б) <i>Каґава</i> або <i>санукі-бен</i> (преф. Каґава) в) <i>Кочі</i> або <i>тоса-бен</i> (преф. Кочі) г) <i>Хата-бен</i> (зах. част. преф. Кочі) д) <i>Іґо</i> або <i>ехіме-бен</i> (преф. Ехіме)</p> <p>5. Умпаку: (заг. назва району, до складу якого входили історичні провінції Ідзумо /схід. частина сучасної преф. Шімане/ і Хокі /зах. частина сучасної преф. Тотторі/): а) <i>Ідзумо-бен</i> (м. Ідзумо, преф. Шімане) б) <i>Йонаґо</i> або <i>хокі-бен</i> (преф. Тотторі)</p>
IV.	Кюшю (Хонічі, Хічіку, Сацуґу)	<p>1. Хонічі: (заг. назва району, до складу якого входили історичні провінції Будзен /зах. частина сучасної преф. Фукуока і півн. частина преф. Оічі/, Бунґо /півд. част. сучасної преф. Оічі/, Хюґа /сучасна преф.Міядзакі/): а) <i>Кітакюшю-бен</i> (півн. част. о. Кюшю) б) <i>Оічі-бен</i> (преф. Оічі) в) <i>Міядзакі-бен</i> (преф. Міядзакі)</p> <p>2. Хічіку: (заг. назва району, до складу якого входили історичні провінції Хідзен /сучасні преф. Саґа і Наґасакі/, Хіґо /сучасна преф. Кумамото/, Чікудзен /схід. част. сучасної преф. Фукуока/, Чікуґо /півд. част. сучасної преф. Фукуока/): а) <i>Хаката-бен</i> (м. Фукуока) б) <i>Чікуґо-бен</i> (півд. част. преф. Фукуока) в) <i>Омута-бен</i> (м. Омута, преф. Фукуока) г) <i>Янаґава-бен</i> (м. Янаґава, преф. Фукуока) д) <i>Чікухо-бен</i> (центр. част. преф. Фукуока) е) <i>Саґа-бен</i> (преф. Саґа) є) <i>Наґасакі-бен</i> (м. Наґасакі) ж) <i>Сасебо-бен</i> (преф. Наґасакі) з) <i>Кумамото-бен</i> (преф. Кумамото) и) <i>Хіта-бен</i> (зах. част. преф.Оіта) і) <i>Цушіма-бен</i> (о. Цушіма)</p> <p>3. Сацуґу: (заг. назва району, до складу якого входили історичні пров. Сацума та Осумі): а) <i>Сацума-бен</i> (півострів Сацума, преф. Каґошіма) б) <i>Осумі-бен</i> (півострів Осумі, преф. Каґошіма) в) <i>Мороґата-бен</i> (півд.-зах. частина преф. Міядзакі)</p>
V.	Рюкю (Окінава)	Діалекти архіпелагу Рюкю (преф. Окінава)

Як видно з наведеної таблиці, японські діалекти розподіляються на п'ять головних територіальних груп:

1. Група діалектів північно-східної Японії: Хоккайдо, Тохоку.

2. Група діалектів центральної Японії: Канто, Наґано, Яманаші, Шідзуока, Ічіґо, Гіфу, Аічі.

3. Група діалектів західної Японії: Хокуріку, Кінкі (Кансай), Чюгоку, Шікоку, Умпаку.

4. Група діалектів Кюсю: Хонічі, Хічіку, Сацуґу.
5. Група діалектів Рюкю (Окінава)

III

З огляду на обмежений обсяг статті, ми стисло охарактеризуємо типологічні риси діалектів лише двох регіонів сучасної Японії – Північно-східного і Центрального, сподіваючись у майбутньому присвятити опису характерних особливостей діалектів інших регіонів країни (західна Японія, о. Кюсю, архіпелаг Рюкю) окрему публікацію.

До типових мовних ознак **групи діалектів північно-східної частини Японії** (райони Хоккайдо та Тохоку) фахівці відносять:

1. Діалект Хоккайдо:

а) Загальні незначні типологічні відмінності цього діалекту від сучасної японської літературної мови, що історично обумовлено змішаним характером місцевого населення, предки якого були переселенцями з різних районів Японії і для взаємопорозуміння змушені були користуватися переважно загальнонаціональним варіантом японської мови, яким виступає, так звана, "стандартна мова" ("хьоджюґо" 標準語 або ще "кьоцуґо" 共通語 – "звичайна мова");

б) наявність значної кількості галузевої діалектної лексики, пов'язаної з землеробством, тваринництвом, рибальством, полюванням тощо;

в) ослаблені гендерні відмінності, тобто характерні розбіжності на різних мовних рівнях між, так званими, "чоловічою" ("отоко котоба" 男言葉) та "жіночою" ("онна котоба" 女言葉 або ще "джьосейґо" 女性語) мовами;

г) досить часте використання мешканцями Хоккайдо в мові різноманітних лексичних скорочень;

д) наявність і активне застосування в повсякденному побутовому мовленні кількох лексичних заміників дієслова-зв'язки "десу" (です) тощо.

Можливо, саме ці незначні типологічні відмінності діалекту Хоккайдо від сучасної японської літературної мови зумовили той факт, що дослідженню цього діалекту японські діалектологи приділяли недостатньо уваги, принаймні, у порівнянні з багатьма іншими діалектами Японії.

2. Діалекти Тохоку:

а) значні типологічні відмінності на різних мовних рівнях (головним чином – фонетичному, морфологічному та лексичному) від "стандартної" японської мови;

б) загальний уповільнений темп мовлення, нечіткість артикуляції окремих прикінцевих звуків тощо;

в) нейтралізація чи редукція в початкових складах слів голосних звуків, насамперед [i] та [y], що (як певною мірою і попередня особливість) стало причиною використання по відношенню до цього діалекту зневажливої ономатопетичної назви "дзудзу-бен" (ずーずー弁), яка віддзеркалює характерну саме для північних районів Тохоку вимову складів [джі] ([じ], [ぢ]) та [джю] ([じゆ], [ぢゆ]) як [дзу] ([ず], [づ]), що часто робить омофонами "неомофонічні" слова;

г) перехід глухих проривних приголосних [к], [п], [т] у відповідні дзвінки [г], [б], [д];

д) перетворення дзвінких проривних приголосних на напівназальні [нг], [нб], [нд] та ін.

Типовими ознаками **групи діалектів центральної частини Японії** (канто-бен, наґано-бен, яманаші-бен, шідзуока-бен, ічіґо-бен, гіфу-бен, аїчі-бен) є:

1. Діалекти Східного Канто (ібаракі-бен, точірі-бен, чіба-бен):

а) за своїми фонетичними, морфологічними, лексичними та граматичними ознаками діалекти цієї групи дуже близькі до діалектів району Тохоку.

2. Діалекти Західного Канто (токіо-бен, тама-бен, сайтама-бен, чічібу-бен, гумма-бен, канаґава-бен, бошю-бен) та префектур Наґано, Яманаші, Шідзуока, Ічіґо, Гіфу, Аїчі:

а) редукція голосних звуків;

б) посилена лабіалізація голосного [у];

в) відсутність подовжених голосних в односкладових словах.

Безперечно, окремі (насамперед, периферійні) діалекти цього регіону Японії мають досить специфічні мовні риси, проте в цілому для підгрупи діалектів центральної частини країни практично на всіх мовних рівнях властиві несуттєві типологічні мовні відмінності від, так званої, "стандартної японської мови" ("хьоджюґо" - 標準語), адже саме мова мешканців Токіо і прилеглих до нього районів лягла в її основу. Діалекти західної частини Японії, а також о. Кюсю та Окінави, мають значно суттєвіші відмінності від стандартної японської мови, проте їх опису, як уже зазначалося, буде присвячена наша майбутня публікація.

Список використаних джерел:

1. Быкова С. А. Диалекты восточной и западной ветвей и их место в японском обществе // Япония. Язык и культура / С. А. Быкова. – М.: Уравей, 2002. – С. 7-15.
2. Быкова С. А. Новые диалекты и их роль в современном японском языке / С. А. Быкова // ЕР: www.iaas.msu.ru/res/otom03/bykova.html.
3. Конрад Н. И. О литературном языке в Китае и Японии // Труды института языкознания АН СССР. Том X. / Н. И. Конрад. – М.: Наука, 1960. – С. 11-49.
4. Лобачев Л. А., Быкова С. А. Учебное пособие по японской диалектологии / Лев Александрович Лобачев, Стелла Артемьевна Быкова. – М.: Изд-во МГУ, 1990. – 63 с.
5. Мазур С. М. Японська діалектологія: історія становлення та сучасний стан // Мовні і концептуальні картини світу. Випуск 27 / С. М. Мазур. – К.: Вид. дім Дмитра Бураго, 2009. – С. 57-62.
6. Невский Н. А. Фольклор острова Мияко / Составитель Л. Л. Громковская / Николай Александрович Невский. – М.: "Наука", ГРВЛ, 1978. – 192 с.
7. Попов К. А. Японские диалектологи и их основные работы // Японский язык (Сборник статей) / К. А. Попов. – М.: Изд-во вост. л-ры. – 1963. – С. 133-173.
8. Dauzat A. La geographie linguistique / Albert Dauzat. – Paris : Flammarion, 1922. – 226 p.
9. Terracher L. Q. L'histoire des Langues et la Geographie Linguistique / Louis Adolphe Terracher. – Oxford, The Zaharoff Lecture, 1929. – 31 p.
10. 「国語学辞典」・国語学会国語学辞典編集委員会編・東京・東京堂、1955. – 1249 p. (Енциклопедія японського мовознавства / Укладена "Спілкою японського мовознавства". – Токіо: Токіо-до, 1955. – 1249 с.).
11. 東条操「日本方言学」・東京・吉川弘文館、1954. – 433 p. (Тоджьо Місао. Дослідження японських діалектів. – Токіо: Йошікавакобункан, 1954. – 433 с.).

Надійшла до редколегії 12.09.16

Семенко С., канд. філол. наук, ассист.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ТЕРРИТОРИАЛЬНАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ И ГЛАВНЫЕ ТИПОЛОГИЧЕСКИЕ ЧЕРТЫ ДИАЛЕКТОВ СЕВЕРО-ВОСТОЧНОГО И ЦЕНТРАЛЬНОГО РЕГИОНОВ ЯПОНИИ

Рассмотрены основные этапы исследования японских диалектов, на основе анализа их классификаций, встречающихся в соответствующей научной литературе, предложена собственная территориальная классификация современных японских диалектов. Выделены и охарактеризованы основные типологические черты диалектов Северо-Восточного и Центрального регионов Японии.

Ключевые слова: японская диалектология, японские диалекты, территориальная классификация японских диалектов, диалекты Тохоку, диалекты центральной Японии, типологические черты японских диалектов.

Semenko S., PhD in Philology, teaching assistant
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

TERRITORIAL CLASSIFICATION AND BASIC TYPOLOGICAL FEATURES OF THE DIALECTS OF NORTH-EASTERN AND CENTRAL REGIONS OF JAPAN

The basic stages of research Japanese dialects based upon on the analysis of their classification available in the relevant scientific literature are examined and own territorial classification of modern Japanese dialects is offered. The main typological features of the dialects of North-Eastern and Central regions of Japan are distinguished and characterized.

Tags: Japanese dialectology, Japanese dialects, territorial classification of Japanese dialects, the dialects of Tohoku, the dialects of central Japan, typological features of Japanese dialects.

УДК 811.521'373.2

Ю. Федотова, асистент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

СПОСОБИ ВТОРИННОЇ НОМІНАЦІЇ ДІЙОВИХ ОСІБ У "ПОВІСТІ ПРО ПРИНЦА ҐЕНДЖІ" МУРАСАКІ ШІКІБУ

У статті розглядаються способи вторинної номінації дійових осіб "Повісті про принца Ґенджі", структура номінативних одиниць, які застосовуються автором для іменування персонажів залежно від віку, статі, соціального статусу, стосунків між ними.

Ключові слова: вторинна номінація, апелятив, безіменна номінація.

Головна функція як власної, так і загальної назви – номінативна, вона слугує у першу чергу для називання певного предмета та виділення його з-поміж інших. Номінація осіб має свої унікальні особливості у кожній мові світу: для української мови характерне вживання на-самперед особового імені та особових займенників відносно людини, у той час як у японському мовному середовищі особові займенники використовуються рідко, натомість поширена практика номінації особи за її професією, посадою, родинними зв'язками. Текст японського літературного твору не є винятком, тому дослідження номінативних одиниць для позначення дійових осіб у японській літературі має свою специфіку. Як правило, вивчення особливостей номінації осіб у літературному творі починається з літературних антропонімів – пропріальних одиниць, які вживаються для іменування персонажів, тобто первинної номінації дійових осіб. Однак у творах класичної японської літератури на перший план виходить номінативна функція апелятивних лексичних одиниць, що пов'язано з особливостями історично закріпленої традиції номінації осіб як у реальному спілкуванні, так і на сторінках літературного твору. Таким чином, для того щоб усебічно проаналізувати сукупність лексичних одиниць, які використовуються для номінації дійових осіб у японській літературі, необхідно приділити увагу не лише вивченню пропріальної лексики, а й апелятивної.

Варто зазначити, що власні і загальні назви виконують однакові функції у мовленні: комунікативну, коли назва стає основою повідомлення; функцію звертання в наказі, проханні; експресивну, коли назва виражає емоції та почуття [3, с. 10].

Для "Повісті про принца Ґенджі" спільність функцій, які виконує пропріальна та апелятивна лексика у тексті літературного твору, має особливе значення. Традиційна японська антропонімна модель аж до XIX століття не передбачала обов'язкового вживання особового імені та прізвища, особливо у формальних ситуаціях спілкування. Ім'я та прізвище могли змінюватися кілька разів протягом життя, дитяче ім'я змінювалося на 実名 /джіцумей/ "справжнє ім'я" після церемонії повноліття і трималося у секреті від сторонніх [7, с. 32–33]. Загальною практикою було називати людину за посадою або місцем проживання. Не дивно, що у художній літературі спостерігається

подібна традиція номінації персонажів. З плином часу, для зручності, за головними героями закріпилися умовні імена, які сучасними читачами сприймаються як антропоніми: 光源氏 – Хікару Ґенджі (досл. "сяючий добродій з клану Мінамото"), 藤壺 – Фуджіцубо (досл. "Павільйон гліцинії"), 六条御息所 – пані Рокудзьо, Міясудокоро з Шостої лінії (досл. "служителька високої опочивальні з Шостої лінії") тощо. У попередніх публікаціях ми торкалися питання про так звану "безіменну номінацію" дійових осіб у "Повісті про принца Ґенджі" [6, с. 140–141].

На морфологічному рівні апелятиви, які вживаються у "Повісті про принца Ґенджі", переважно належать до іменників: 男 /отоко/ "чоловік", 女 /онна/ "жінка", 宮 /мія/ досл. "храм", "палац", "імператорська родина", 帝 /мікадо/ "імператор", 后 /кісакі/ "імператриця", від цих іменникових форм за допомогою афіксації та основокладання утворені похідні форми: 御子 /міко/ 1) "дитина з аристократичної сім'ї", 2) "діти або онуки імператора", 3) "принц крові, визнана імператором дитина" (використовується гонорифічний префікс 御- /мі-/); 大將殿/дайшьо:-доно/ "Його Високоповажність старший воєначальник" (приєднання гонорифічного суфікса -殿 /-доно/ свідчить про найвищий ступінь поваги до співрозмовника), 若宮 /вакамія/ "молодий принц" (складання основ 若 /вака/ (若い /вакаі/ "молодий" + 宮 /мія/ – шанобливе звертання до молодих членів імператорської родини). Незначна кількість апелятивів генетично пов'язана з дієсловами: 光る /хикару/ "сяяти", 薫 /каору/ "мати гарний аромат", 匂 /нію/ "пахнути". З приводу іменування цих трьох персонажів точаться дискусії, чи можна вважати такі віддієслівні форми онімами, чи це дієприкметникові форми епітетів, які у тексті переважно зустрічаються у сполученні з іменниками [10, с. 107–109].

Розглянемо найпоширеніші моделі номінативних одиниць, які використовуються у "Повісті" для іменування дійових осіб залежно від віку, статі та соціального статусу. На окрему увагу заслуговують і лексичні одиниці, які мають яскраво виражені функції характеротворення.

Апелятиви, які використовуються автором для номінації дітей та підлітків:

子 /ко/ "дитина";